

Fogde och länsman

Länsmansbenämningen påträffas redan i landskapslagarna. Den var i bruk till fögderiförvaltningens omorganisation år 1918.

Fogdetiteln tillkom senare. Den har troligen införlivats med svenska språket genom tysk eller dansk förmedling.

Häradsskrivarebenämningen kom i bruk på 1600-talet.

Landshövdingarna var chefer för länen, vilka var uppdelade i fögderier. I varje fögderi fanns en fogde, häradsfogde, som till hjälp hade underfogdar eller fogdetjänare samt fogdeskrivare. Så småningom blev skrivaren en självständig kronans tjänsteman med benämningen häradsskrivare. Länsmännen förblev fogdarnas underlydande. Fögderierna var indelade i länsmansdistrikt. I socknarna fanns fjärdingsmän. Oklart är om fogdarna och länsmännen kunde begagna sig av dessas tjänster.

Länsmän hade tidigast utsetts av allmogen och senare av fogdarna, men tillsättningsrätten har någon gång under förra delen av 1600-talet övergått till landshövdingen. Länsmännen var både allmogens och kronans förtroendemän. Länsmännen hade till uppgift att biträda häradsfogden samt att upprätthålla ordningen och särskilt ha hand om skjutsning och gästning. Den sistnämnde uppgiften torde ha reducerats genom att gästgiveri och skjutsning reglerades vid mitten av 1600-talet. Länsmännen kunde av fogden nyttjas för exekutiva uppgifter. Även fjärdingsmännen omnämnes i samband med uppgifter av liknande slag. Fjärdingsmännen kunde beordras att utföra mindre kvalificerade göromål inom den socken där han anställdes.

En ny befattningshavare var landsfiskalen, som hade delvis samma uppgift som häradsfogdar och länsmän, nämligen att övervaka lagarnas efterlevnad och i förekommande fall väcka åtal. I regel skulle en landsfiskal finnas i varje län. Han stod till landshövdingens och justitiekanslerns förfogande. Tjänsten började omtalas i mitten av 1600-talet, men instruktion för landsfiskalerna kom först år 1714.

I 1688 års instruktion används häradsfogdebenämningen konsekvent, men ännu i 1687 års landshövdingeinstruktion används omväxlande fogde, häradsfogde, kronofogde och befallningsman. I 1734 års lag talas om häradsfogde eller kronofogde. I offentliga handlingar används de olika benämningarna omväxlande, varvid befallningsman även blev kronobefallningsman. Kronofogde blev det vanliga under 1800-talet. Såsom tilltalsord kunde även annan titulatur användas: förutom kronobefallningsman även t ex assessor, kassör och fältkamrer. Expeditionskronofogde var benämningen på ett biträde, som kronofogden kunde få tillstånd att anställa på egen bekostnad.

Länsmansbenämningen fortfor att vara i stadigt bruk. Den omvandlades efterhand till det något myndigare kronolänsmän.

Fjärdingsmannabefattningen hade sedan gammalt besatts med någon av socknens bönder. Tillsättningen kunde ske genom kronofogden eller landshövdingen. Under 1700-talet infördes på olika håll den ordningen, att befattningen skulle gå i tur bland hemmansägarna,

om dessa ej avlönade särskild person härför.

Länsmännen skulle utväljas av landshövdingarna sedan förra delen av 1600-talet efter att tidigare ha tillsatts av fogdarna. Länsmännen skulle tagas bland de bofasta och "beskedeligsta bönderna". Länsmännens göromål var att biträda häradsfogdarna i ej närmare bestämd utsträckning samt att upprätthålla ordningen i distriktet och särskilt ta hand om skjutsning och gästning. Den sistnämnda uppgiften torde ha reducerats genom att skjutsning och gästgiveri reglerades i mitten av 1600-talet.

Fjärdingsmännen omnämns vid denna tid i samband med uppgifter av samma slag som länsmännen. Dessa kunde beordras att utföra mindre kvalificerade göromål. Fjärdingsmannen utsågs av sockenstämman och var ursprungligen phrofosser. Befattningen hade sedan gammalt besatts men någon av ortens bönder. Fjärdingsmännens ställning blev inte klart fastslagen förrän genom fjärdingsmannastadgan 1850.

Fjärdingsmännen avlönades av socknen. Sålunda upptages i Övertorneå sockens utgiftsförslag för år 1868 20 riksdaler riksmünt som lön till fjärdingsmannen Eric Olofsson Lampinen.

Fogdar i Torne och Västersjö lappmarker

Olof Henriksson Kaisa i Varttosaari (Niemis by)
fogde 1554, birkarl

Olof Nilsson Kurki, Suensaari (Torneå)
fogde 1555-1557, birkarl

Joen Joensson Pakkainen, Vojakkala
fogde 1558-1559, birkarl

Nils Nilsson Oravainen, Vojakkala
fogde 1560-1576; 1582-1584; 1589-1597
Kemi lappmark 1588-1593, birkarl, död 1597

Jöns Karlsson, Stråkan (Kalix), länsman
fogde 1596-1602
Kemi lappmark 1604-1606
Troligen birkarlen Henrik Larssons i Vojakkala måg

Lars Henriksson, Palo hemman i Vojakkala
fogde 1585
Kemi lappmark 1594-1595; 1597
Henrik Larssons son

Josef Henriksson, Kittilä hemman i Vojakkala
fogde 1586-1588, birkarl
Kemi lappmark 1574-1581
Henrik Larssons son

Olof Olofsson Tulkki, Armassaari
fogde 1597-1600, birkarl
son till fogden Olof Anundsson Tulkki

Jöns Olofsson Kaisajuntti, Niemis by
fogde
son till fogden Olof Henriksson

Olof Andersson Burman, Öjebyn och Björnsbyn
fogde i Torne och Kemi lappmarker 1603
son till birkarlen Anders (Olofsson) i Bure och måg till
underlagmannen Sven Persson i Öjebyn.
Fogde i Lule lappmark 1584-1591; 1593-1597
Död i Kalmar 1603.

Olof Anundsson d y
fogde 1604-1607, birkarl
son till fogden Anund Olofsson d ä på Tulkkila hemman och sonson
till Olof Anundsson d ä.

Lars Larsson
fogde 1608
Sannolikt son till kyrkoherden Laurentius Henrici i Kemi

Erik Johansson Boga
fogde 1609-1613
Västersjön 1608
Kemi lappmark 1611-1613
Kapten 1613. Död 1615.

Reinhold Johansson Steger
fogde 1614-1615

Jacob Olsson Burman
fogde 1616-1619
En släkting till fogden Olof Andersson Burman

David Vulfsson
fogde 1620

Anders Persson
Arrendator 1621-1625, död 4.12.1626
Broder till König Persson och far till Peder Andersson.

König Persson
Arrendator 1626-1629

Peder Andersson
Clemet Öndesson
Arrendatorer 1630

Kemi lappmark

Olof Henriksson (se Torne lappmark)
fogde 1554

Olof Anundsson d ä. Tulkkila hemman i Armassaari.
Fogde 1555-1558

Joen Warg
 fogde 1559-1560
 fogdekarl i Västerbotten 1539; 1543-1544
 hövitsman 1555-1556
 fogde i Liminga i Österbotten 1558-1559

Anund Olofsson d ä, Tulkkila, Armassaari
 fogde 1562 död 1600
 son till Olof Anundsson d ä
 Märten Jakobsson
 omtalas i intyg den 24 mars 1596 såsom "fordom Lappefogde i Kim
 Lappmarck udhi saligh K. Erichz tijdh".

Under åren 1563-1572 hörde Kemi lappmark under fogdarna för norra
 Österbotten.
 Hans Svenske, fogde 1563-1565;
 Kristoffer Blome i Piillois 1566-1567;
 Hans Fordell, fogde 1568, gift med fogden
 Olof Anundssons dotter Anna;
 Nils Olsson, fogde 1569-1572

Josef Henriksson (se Torne lappmark)
 fogde 1574-1581

Nils Olofsson
 fogde 1582-1583; 1586-1587
 yngre broder till Anund Olofsson

Tomas Andersson
 utnämnd till fogde 7 sept 1583

Nils Nilsson Oravainen (se Torne lappmark)
 fogde 1588-1593

Lars Henriksson (se Torne lappmark)
 fogde 1594-1595; 1597

Jöns Karlsson (se Torne lappmark)
 fogde 1596-1602; 1604-1606

Olof Andersson Burman (se Torne lappmark)
 fogde 1603

Märten Påvelsson
 fogde 1604

Mats Josefsson, Kittilä hemman i Vojakkala
 fogde 1607, birkarl
 son till fogden Josef Henriksson

Jöns Markusson, Saari hemman i Laivaniemi
 fogde 1608-1610
 Möjligen son till Markus Jonsson Fordell

Under åren 1611-1620 gemensam fogde med Torne lappmark

König Persson
 Arrendator 1621-1630